

האם מותר לקעקע ולהוסיף צבע לעור של חולים או לקויי התקפה חומצית?



YESHIVA UNIVERSITY
TORAH MITZION
BEIT MIDRASH
זכרון דוב

אליעזר דיינה, ediena@torontorah.com

א. תלמוד בבלי מסכת מכות דף כא עמוד א (וגם מקורו במשנה פרק ג משנה ו)

מתני' הכותב כתובת קעקע כתב ולא קעקע קעקע ולא כתב אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע בידו ובכחול ובכל דבר שהוא רושם ר"ש בן יהודה משום ר' שמעון אומר אינו חייב עד שיכתוב שם את השם שנאמר (ויקרא יט, כח) וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה': **גמ'** אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי עד דיכתוב אני ה' ממש אמר ליה לא כדתני בר קפרא אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים שנאמר וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה' ולא אחר: אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראית ככתובת קעקע אמר רב נחמן בריה דרב איקא שפוד שפחות וגומות רב מלכיו בלורית אפר מקלה וגבינה רב מלכיא רב פפא אמר מתניתין ומתניתא רב מלכיא שמעתתא רב מלכיו וסימניך מתניתא מלכתא מאי בינייהו איכא בינייהו שפחות רב ביבי בר אביי קפיד אפי' אריבדא דכוסילתא רב אשי אמר כל מקום שיש שם מכה מכתו מוכיח עליו:

ב. ריטב"א שם, ד"ה אמר רב מלכיא

אמר רב מלכיא אסור לאדם שיתן אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראה ככתובת קעקע פירש איסורא דרבנן: ר"א אמר כל מקום שיש שם מכה מכתו מוכיח עליו. לאפוקי מדרב מלכיא ומדרב ביבי והלכתא כרב אשי ונראין דברים שכל המימרות הללו לא נאמרו אלא לרבנן דאלו לר"ש אין לאסור דבר מכל זהאפילו מדרבנן כיון שהתורה לא אסרה אלא שם של ע"א ומינה שמעינן דהלכתא כרבנן דכל הסוגיא כוותיהו כי משנת בר קפרא לדברי ר' שמעון בלחו' היא תניא לפרש דבריו ורב אחא נמי ביאור דברי ר' שמעון הוא דבעי ולא משוי' דהלכתא כותיה ואין לדחות בכך כללא דיחיי ורבים הלכה כרבים כ"ש כשהסוגיא מכרעת כרבנן אבל הריא"ף ז"ל פסק הלכה כר' שמעון וטעם דבריו משום דבר קפרא ודרב אחא ולא נהירא:

ג. מאירי שם, ד"ה מי

מי שיש לו מכה בבשרו מותר לו ליתן אפר מקלה על מכתו ואע"פ שיש כאן חשש מראית העין מפני שהוא דומה מעט לכתובת קעקע הואיל ויש שם מכה מכתו מוכחת עליו שהרי הכל רואין שמכה בדופן

ד. רמב"ם הלכות עבודת כוכבים וחוקותיהם פרק יב הלכה יא

כתובת קעקע האמורה בתורה הוא שישרט על בשרו וימלא מקום השריטה כחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים. וזה היה מנהג העכו"ם שרושמן עצמן לעבודת כוכבים כלומר שהוא עבד מכור לה ומורשם לעבודתה. ומעת שירשום באחד מדברים הרושמן אחר שישרוט באי זה מקום מן הגוף בין איש בין אשה לוקה. כתב ולא רשם בצבע או שרשם בצבע ולא כתב בשריטה פטור עד שיכתוב ויקעקע שנאמר וכתובת קעקע. במה דברים אמורים בכותב אבל זה שכתבו בבשרו וקעקעו בו אינו חייב אלא אם כן סייע כדי שיעשה מעשה. אבל אם לא עשה כלום אינו לוקה:

ה. בית יוסף יורה דעה סימן קפ

ומותר ליתן אפר כירה על מכתו וכו'. פלוגתא דאמוראי בפרק בתרא דמכות (שם) ופסק כרב אשי דבתרא הוא דאמר מקום מכתו מוכיח עליו וכן פסקו התוספות (ד"ה רב) והרא"ש ז"ל (סי' ו) שם ואע"פ שהתוספות כתבו בפרק שני דגיתין (כ: ד"ה בכתובת) ומיהו איסורא דרבנן איכא הכא דאפילו אפר מקלה אסור ליתן על גבי מכתו ואפילו הוא הכא איסורא דאורייתא מכל מקום הוי גט וכו' יש לומר דהכי קאמרי למאן דאסר ליתן אפר איכא איסורא דרבנן ואעפ"כ אין הגט נפסל בכך דהא אפילו אי הוה איסורא דאורייתא לא היה נפסל והרמב"ם לא הזכיר דין זה בסוף הלכות עבודה זרה ומשמע דסבירא ליה דהלכה כמאן דשרי דאי הוה סבר דהלכתא כמאן דאסר לא הוה שתיק מיניה:

ו. מנחת חינוך על ספר החינוך מצוה רנג אות ב

ומ"מ צ"ע דאדרבה מדסתם נראה דאין היתר

ז. שולחן ערוך יורה דעה סימן קפ סעיף א וג

כתובת קעקע, היינו ששורט על בשרו וממלא מקום השריטה בחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים... מותר ליתן אפר מקלה על מכתו.

ח. ש"ך שם, אות ו

על מכתו. דמכתו מוכיח עליו שאינו עושה משום חקות העובדי כוכבים אלא לרפואת המכה:

ששורט על בשרו ע' בתשובת מעיל צדקה סי' ל"א שנסתפק בדין כתובת קעקע לענין חיוב מלקות אי בעינן שיהא בו אותיות אשר הם מוסכמים אי נימא דמתחייב בשריטה בעלמא או איזה רושם שיהיה ולסוף העלה דבעינן כתב אותיות ממש אלא דסגי אפילו באות אחת והא דאמרו מכתו מוכיח עליו לקמן ס"ג י"ל דמ"מ מדרבנן אסור א"נ דמיירי באמת באם שתהיה צורת מכתו כעין אות קמ"ל דאפ"ה שרי שמכתו מוכיח עליו עכ"ד ע"ש:

י. שו"ת להורות נתן, חלק י סימן סד אותיות ו-ח

והא דליכא איסור דאורייתא בנותן אפר מקלה על גבי המכה, הוא משום דליכא איסור דאורייתא אלא כשעושה שריטה וגם ממלא מקום השריטה בדיו או כחול, וכמבואר ברמב"ם (פי"ב מעכו"ם הי"א) "כתובת קעקע האמורה בתורה היא שישרט על בשרו וימלא מקום השריטה כחול וכו', ומעת שירשם מדברים הרושמיין אחר שישרט באיזה מקום מן הגוף וכו' לוקה, כתב ולא רשם בצבע או שרשם בצבע ולא כתב בשריטה פטור עד שיכתוב ויקעקע שנאמר וכתובת קעקע", ומבואר דליכא איסור דאורייתא אלא כשעושה שני דברים, שריטה וקעקוע, אבל בנותן אפר מקלה על המכה, הלא איהו לא עשה שום שריטה, ואף דאיכא כעין שריטה שנעשה ע"י המכה והוא מילאו צבע, אינו עובר איסור דאורייתא, כיון שלא עשה כתובת דהיינו שריטה. אלא דאכתי היה לנו לאסרו מדרבנן משום מראית העין, וכמבואר במכות (כא א) אמר רב מלכיא א"ר אדא בר אהבה אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה ע"ג מכתו מפני שנראית ככתובת קעקע, ועל זה אמר שם רב אשי כל מקום שיש שם מכה מכתו מוכיח עליו עיי"ש, וביארו הש"ך דמכתו מוכיח עליו שאינו עושה משום חוקת העכו"ם אלא לרפאות המכה, ולכן ליכא משום מראית העין ולא חיישינן שנראית ככתובת קעקע, והיינו משום דבאמת מן התורה ליכא ביה איסורא כלל כיון דלא עביד שריטה. אבל היכי שהוא עושה כתיבה דהיינו שריטה וקעקוע, בזה ודאי דאסור מן התורה אף אם אינו מכוין לשם עבודה זרה, תהא כונתו מה שתהא... ולא נזכר בשו"ע שיהא איסורו דוקא כשמכוין לשם עכו"ם, דבאמת אסור בכל גוונא. ועיין ריטב"א מכות (כא א) דחייב אף כשאינו כותב את השם, דאע"ג דכותים לא רגילי אלא בשם ע"ז, הפריז הכתוב במדה ואסר כל רשימה והלכתא כרבנן עיי"ש. הרי דאע"ג דעכו"ם נהגו לקעקע שם ע"ז אעפ"כ אסר הכתוב כל כתיבה, ואע"ג דכתיבה זו אינו נהגו לעשות לע"ז, וא"כ ודאי לא עשאו לשם ע"ז, ואעפ"כ אסור. וכעת ראיתי בשו"ת זרע אמת (ח"ג סי' קי"א) שכתב דהא דמותר ליתן אפר מקלה על מכתו משום דמכתו מוכיח, היינו רק התם משום דאינו אסור אלא מדרבנן, אבל כשאסור כתובת קעקע מדאורייתא פשיטא דלא שרינן משום דמוכח ע"ש. והוא כדברנו ב"ה. אך לא ביאר אמאי באפר מקלה הוי רק מדרבנן, ולדרכנו א"ש, דבמכה לא עשה שריטה.

אלא דעדיין יש לעיין בהא דמבואר בשו"ע יו"ד (סי' ק"פ ס"ד) הרושם על עבדו שלא יברח פטור, וכתב הרמ"א ונראה דלכתחלה מיהא אסור. וכתב בס' גט פשוט (אהע"ז סי' קכ"ד סק"ל) בטעם הפטור, דלא חייבה תורה אלא כשעושה כתובת קעקע משום הכתיבה גופא, כמו שעושיין הגויים בחוקותיהם, אך בעושה חותם בעבד שלא יברח פטור, והוי כדין מלאכה שאינה צריכה לגופה או כדבר שאינו מתכוין דפטור לענין שבת, הכי נמי בעושה חותם בעבד שלא יברח אין כונת עשיית החותם משום כתובת קעקע גופיה אלא לשמירה שלא יברח העבד. ועפ"ז דן דהוא הדין כשכותב גט על יד עבד בכתובת קעקע פטור, דאינן מכוונים משום כתובת קעקע גופיה אלא כתבו כדי לגרש בו את האשה עכ"ד. והנה בנדון דידן שעושה כתובת קעקע לשם נוי, נראה דאינו דומה לרושם על עבדו שלא יברח פטור, דהתם אין לו צורך בעצם הרושם אלא כדי שיהא לשמירה שלא יברח העבד, אבל הכא הרי עצם כתובת הקעקע הוא הנוי והוא צריך לאותו דבר, ואין לדמותו לרושם על העבד דפטור...

ובלא"ה קשיין דברי הגט פשוט שכתב דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, דהא מבואר בתוס' שבת (עה א) ד"ה טפי, דהא דס"ל לרבי שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור היינו משום דבעי מלאכת מחשבת, וא"כ בחבורה דלא בעי מלאכת מחשבת חייב בה אף במלאכה שאצל"ג עיי"ש, וכן כתב בפני יהושע שבת (מו ב) דביו"ט דלא כתיב ביה מלאכה מחשבת חייב אף במלאכה שאינה צריכה לגופה עיי"ש. וכן כתב בס' כפות תמרים סוכה (מג א) דמעביר ד' אמות דהלכתא גמירי לה לא ילפינן ממשכן עיי"ש, וא"כ חייב אף במלאכה שאינה צריכה לגופה. וא"כ בכתובת קעקע ודאי דחייב אף במלאכה שאצל"ג. ועיין במנחת חנוך שכתב על הגט פשוט דצ"ע. גם מש"כ הגט פשוט דהוי דבר שאינו מתכוין, צ"ע דהא הוא מתכוין לכתיבה. גם בחידושי חת"ס גיטין (כ ב) כתב דבכותב גט בכתובת קעקע ליכא איסור דאורייתא דומיא דחוקק על עבדו שלא יברח דליכא אלא איסור דרבנן משום שאינו מכוין לדרכי אמורי, וגט הוי כלא יברח דעבד עיי"ש, והוא כעין דברי הגט פשוט. ובס' ערוך לנר מכות (כא א) כתב דמסתימת לשון הפוסקים וכן בתוס' גיטין (כא ב) נראה, דבכל ענין איכא איסור דאורייתא ואף אם לא התכוין לעשות לשם ע"ז. ועיין בהגהות הגרע"א ז"ל יו"ד (סי' ק"פ ס"ד) שציין לס' כסא דהרסנא (סי' שכ"ד), אשר שם תמה על הב"י שהביא הך דינא דתוספתא דהרושם על עבדו שלא יברח פטור, דהא בתוס' גיטין (כ ב) מוכח דגם בעבד איכא חיוב דכתובת קעקע, וגם למדנו מדבריהם שלאיזה צורך שיהיה כל שהוא כתובת קעקע גמור חייב, וכתב דהתוספתא אתיא כרבי שמעון דאינו חייב עד שיכתוב את השם, ולכן לא הביאו הרמב"ם והסמ"ג והרא"ש דברי התוספתא עיי"ש. ובאמת בהדיא מבואר בתוספתא שם (מכות פ"ג ה"ט) דאינו חייב עד שיקעקע בדיו בכחול לעבודת כוכבים עיי"ש, ומשמע דס"ל דאינו חייב אלא במכוין לשם עבודה זרה, ולכן ברושם על עבדו שלא יברח שאינו מכוין לע"ז פטור. ועיין בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"א סי' מ"ט) שרצה לומר דכתובת קעקע אסור רק בכותב לשם עבודה זרה, ולכן כשרושם על העבד שלא יברח וכן כשכותב גט על יד עבדו לא גרע מעושה רושם שאל יברח דפטור עיי"ש, אולם הלא בתוס' גיטין הנ"ל מוכח דלא סבירא להו סברא זו. ולדינא הרי הרמ"א כתב דלכתחלה אף בעבד שלא יברח אסור. ועיין בשו"ת נודע ביהודה תנינא (אה"ע סי' קל"ה) בדין עבד בכתובת קעקע.